

Sinterklaas voor iedereen: een feest zonder gezwartepiet

‘Denk niet wit, denk niet zwart, maar in de kleur van je hart.’ Deze woorden schreef en zong Frank Boeijen in 1983, na de racistische moord op de jonge Antilliaan Kerwin Duinmeijer. De tekst raakt, zo bleek, ook de kern van de bijeenkomst *Naar een inclusief sinterklaasfeest* op 3 november 2019 in TivoliVredenburg, Utrecht. Een volle zaal luisterde naar ervaringen, pleidooien en best practices: hoe kom je tot een voor iedereen toegankelijk sinterklaasfeest? Een feest waarin we ons allemaal kunnen vinden en niemand zich gekwetst hoeft te voelen?

‘Zwart-wit denken, we zijn erin vastgelopen. We zijn zelfs aan het tribaliseren’, opende columnist en schrijver Babah Tarawally, in 1995 gevlucht uit Sierra Leone. Hij zou graag zien dat mensen verder denken dan hun eigen belang, ook in het zwartepietendebat. Daar is empathie voor nodig, maar liever nog compassie, betoogde Babah. ‘Dat gaat verder dan je inleven: met compassie vóél je ook echt wat de ander ervaart.’

Foto: Babah Tarawally

Weer een trapje hoger

‘Het is elk jaar weer hetzelfde liedje... Pino, kijk eens naar me: ben ik een zwarte piet? Ik lijk helemaal niet op zwartepiet. Ik ben gewoon Gerda!’ Al in 1987 maakte gespreksleider Gerda Havertong op tv, in Sesamstraat, dit statement. Zo’n 22 jaar later heeft ze niets aan duidelijkheid en strijdvaardigheid ingeboet: ‘Als je hier aanwezig bent, dan weet je wat je wilt: het sinterklaasfeest ánders vieren. *If not, please go!* We zijn hier niet voor een discussie met tegenstanders maar om een trappetje hoger te komen. Steeds weer een trapje hoger, zoals in dit gebouw.’

Utrecht is niet voor niets als plaats voor het samenzijn gekozen. Wethouder Linda Voortman: ‘Onze stad kent een rijke diversiteit, en dat vraagt om een blijvende dialoog over hoe je met elkaar omgaat.’ Blijkbaar werkt dit. Het leidde zelfs tot een voortrekkersrol in het land: ‘Sinds

2017 is de intocht hier helemaal zonder traditionele zwartepieten; de helpers van de sint hebben enkel wat roetvegen.'

Foto: Gerda Havertong en Linda Voortman

Pepernoten in september

Astrid Elburg, docent en organisatieadviseur, was gevraagd om kort de 'theorie' achter uitsluiting én insluiting te belichten. Maar ze begon juist met de praktijk: wat houdt concreet de empathie of compassie in waar Babah Tarawally voor pleit? 'Iemand is zwart en ziet in september alweer de pepernoten in de winkels. Kunt u zich als witte voorstellen wat er dan allemaal begint te broeien? Wat het betekent om al die maanden tot 5 december lastig gevallen te worden met vragen als: 'ben jij voor of tegen...?' En hoe zenuwslopend het vooral is om weer vervelende en kwetsende opmerkingen te verwachten?

Laten we kijken hoe we datgene wat er leeft van bottom-down naar bottom-up krijgen, stelt Astrid Elburg voor. 'Het gaat in de sinterklaasdiscussie namelijk niet alleen om de kleur van de pieten, maar ook om sociale macht: wie bepaalt hoe het Sinterklaasfeest wordt gevierd. In de sociale interacties tussen de culturen zijn zwarten en moslims niet gelijkwaardig. De dominante cultuur (wit, man of vrouw) vindt dat hun met zwartepiet iets wordt afgepakt, en wil horen of je voor of tegen ze bent. Dat leidt bij minderheidsgroepen tot woede en verzet, maar ook vaak tot verdriet en angst. Veel mensen houden maar liever hun mond.' Alleen als we cultureel bepaalde sociale machtsrelaties herkennen én weten te neutraliseren, kunnen we elkaar gelijkwaardig tegemoet treden, aldus Elburg. Dat is volgens haar ook een kwestie van verstandig leiderschapsdenken, want inclusiviteit maakt een samenleving of organisatie veel weerbaarder. 'Naast empathie uit medemenselijkheid kan het beslist geen kwaad om empathie

ook strategisch in te zetten: *What's in it for me?* En: *What's in it for the other?* Laat ons samen toekomstbeelden verkennen, komen we tot een win-win-situatie.'

Foto: Astrid Elburg en Gerda Havertong

Karikaturaal karakter

Denkend aan Holland ziet Jerry Afriyie, landelijk bekend activist tegen het fenomeen 'zwartepiet', iets anders voor zich dan de dichter Hendrik Marsman. Geen traag stromende rivieren, en ook geen kaasmarkten of molens op de Kinderdijk. 'Bij Nederland denk ik, onder anderen, aan Anne Frank en Kerwin Duijnmeijer.' Ook ziet hij kinderen in Amsterdam-Zuidoost die zich geen Nederlander voelen. Dat motiveerde hem mede om in 2011 de strijd aan te binden met misschien wel hét symbool van uitsluiting en racisme.

Een van de vriendelijke wapens in die strijd is een lespakket dat Afriyie's stichting Nederland Wordt Beter (NWB) voor de basisschool ontwikkelde. Naast het karikaturale karakter en andere bezwaren tegen de figuur 'zwartepiet', komt de geschiedenis van het sinterklaasfeest aan bod – bij tegenstanders én voorstanders vaak niet bekend. Zouden veel mensen bijvoorbeeld weten dat zowel Sinterklaas als zijn helpers in de tijd van kleur zijn veranderd? Het enige dat er wit was aan de getinte Sint Nicolaas, geboren op 15 maart 270, was zijn baard. (Hij stierf overigens op 6 december 343...!). En zijn donkergekleurde assistent dook pas op in 1850, in een boekje van de onderwijzer Jan Schenkman. Die had bedacht dat Sinterklaas met een stoomboot uit Spanje kwam, geflankeerd door een lachende zwarte knecht. Als gevolg daarvan werden later jongetjes uit Suriname en de Antillen als zwartepiet ingezet. Maar, *surprise surprise*: bij het feest figureerden ook vaak *witte* knechten...

Foto: Jerry Afriyie

Dooi tussen de polen?

Het lespakket van NWB is een middel om de dialoog over de sinterklaastraditie al vroeg bij kinderen op gang te brengen. Maar hoe werkt dat in de grotemensenwereld? Hoe krijg je beweging en toenadering in een zo sterk gepolariseerde discussie als die rond zwarte piet, waar 'joiners' van de extreme opinieleiders de vele 'stille middenvelders' naar het ene of het andere kamp proberen te krijgen? Uit de interactieve mini-workshop van Dorien Blunt en Joop Kools kwam geen eenduidige oplossingsstrategie. Wel zijn er aanknopingspunten voor bruggenbouwers, zoals juist de grote omvang van het middenveld – al kun je voor een dialoog niet om de polen heen. 'En gelukkig heeft een conflict ook zijn dynamiek: na de beginfase zie je intensivering en escalatie, waarna een periode van onderhoud aanbreekt (geen verslechtering of verbetering van het conflict), gevolgd door toenadering, erkenning en uiteindelijk verzoening.'

Een dialoog was in het begin van deze discussie nog mogelijk geweest, maar die zijn we al lang voorbij, aldus de trainers. Waar zitten we op dit moment wel? wilden ze van het publiek – weten. Volgens sommigen is er nog volop sprake van escalatie, maar anderen menen dat we eerder in de onderhoudsfase verkeren. Hetgeen de voorzichtige conclusie rechtvaardigt dat er hoop gloort op een eerste dooi tussen de ijzige tegenpolen. En dat het juist nu – als we inderdaad in de onderhoudsfase zitten dialoog een goed instrument kan zijn om elkaar weer te vinden. Het 'offer' dat de tegenstanders van zwarte piet moeten brengen, is dat zij accepteren dat verandering een lange tijd duurt.

Good practice in de Kinderopvang en (basis)onderwijs

Hoe is in de praktijk de weerstand tegen verandering – volgens felle tegenstanders de ‘aantasting’ – van de sinterklaastraditie te overwinnen? Tot besluit van de bijeenkomst vertelden drie professionals kort over hun ervaringen.

Bij kinderopvang Ludens praten de pedagogisch medewerkers zowel met de kinderen als de ouders over de rol van piet. Hoe die zó in te vullen dat iedereen zich er prettig bij voelt? ‘Alle ervaringen en ideeën krijgen aandacht’, vertelt Saskia Henderson. Ludens maakt bij die prille vorm van burgerschapsvorming ook gebruik van een toolkit, waaraan de organisatie zelf meewerkt. Belangrijk voor een goede aanpak is een continue dialoog. ‘Je hebt immers steeds weer met nieuwe kinderen en ouders te maken, en soms ook met nieuwe medewerkers.’

Ook Stichting Vreedzaam doet veel met het thema. Voor het onderwijs over burgerschap is een speciale lesbrief opgesteld, die scholen helpt bij de overgang naar een sinterklaasfeest dat voor alle kinderen leuk is. Directeur Annemieke van Vliet: ‘De lesbrief brengt een gesprek op gang over ‘hoe om te gaan met...’, waarbij aan alle ervaringen en gevoelens recht wordt gedaan. Maar er is ook aandacht voor wat je zelf kunt doen. Ik heb een Somalisch meisje gekend dat uitgescholden werd en daar natuurlijk erg onder leed. Maar op enig moment zei ze: “Weet je, ik ben eigenlijk best trots op mijn huidskleur!” Dat is mooi om mee te maken.’

SSOU: Tour de Pierre

In Utrecht was er al tien jaar discussie over de rol en het uiterlijk van pieten bij de Sinterklaasintocht, vertelt Bert Buizert van Stichting Stadsontspanning (SSOU). ‘De eerste signalen van weerstand tegen zwartepiet werden niet zo serieus genomen. Les 1: Er zijn mensen nodig die dat wél doen en het belangrijk vinden. En als je iets vindt, dan moet je er ook wat mee te doen.’ Voor de intocht van 2015 werd creatief ingespeeld op de start van de Tour de France in de stad: er verschenen gele pieten, groene pieten, en zelfs witte pieten met rode bolletjes. Buizert: ‘Vervolgens hebben we stelselmatig elk jaar een kwart van het aantal zwartepieten door roetveegpieten vervangen. En inmiddels is die operatie dus volledig voltooid. We hebben nu een feest voor álle kinderen in Utrecht.’

Buizert geeft toe dat het geen democratische beslissing is geweest. ‘We hebben het als organisatie zelf besloten. Dat is ook onze verantwoordelijkheid. Maar niet nadat we in gesprek geweest zijn met ‘de stad’ en natuurlijk met onze Pieten. Uiteindelijk hebben wij de beslissing genomen en gevraagd of alle Pieten aan boord wilden blijven. Zij die niet mee konden in die beweging, daar hebben we afscheid van genomen. Binnen onze interne organisatie hebben we veel gesprek gevoerd, in het begin hebben we echter niet elk jaar aan de buitenwereld laten weten hoe we het met de Pieten gingen doen. “Kom maar evalueren”, was dan onze oproep. Onze aanname is dat de weerstand op deze verandering komt van mensen die bang zijn voor hen belangrijke dingen kwijt te raken in onze onzekere wereld. Dus wij vragen ons als organisatie af wat we voor hún kinderen kunnen betekenen én dat doen we ook.’

Met wederzijds respect

Gerda Havertong was zeer vereerd geweest met het verzoek om de bijeenkomst te leiden, zei ze bij de afsluiting, ‘maar ik was ook wel een beetje bang... Dat is niet nodig, besef ik nu. Met wederzijds respect halen we het beste uit elkaar en is een goede veranderingsslag mogelijk. Ik wens onszelf heel veel succes!’

Foto: Babah Tarawally, Gerda Havertong, Jerry Afriyie, Linda Voortman & Leroy Lucas

Dit artikel is geschreven door: Frans van der Heijden & Hinde Rotenstreich.

De foto's in dit artikel zijn gemaakt door: Dorien Hein.

Dit evenement is een initiatief van het Utrechts Pietenpact: Ans van Hoof, Carine Thesingh, Ditter Blom, Jaleesa Latupeirissa, Jeroen Doensen, Jerry Afriyie, Joop Kools, Laura Coello, Leroy Lucas & Radj Ramcharan.

Dit evenement is mede mogelijk gemaakt door: Hanno Tomassen & Tessa Hagen.

